

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ”, ЇХ ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ У РОБОТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Мельник Ж. В. Визначення поняття “інноваційні технології”, їх види та функції у роботі фахівця соціальної сфери. Одним з центральних завдань сучасної економічної реформи в ринкових умовах є активізація людського фактора. Людина – носій всіх суспільних відносин.

У наш час технологія стає універсальною, здобуває значення фактора, який стає одним з головних джерел суспільних змін. Е. де Боно стверджує: “Технологія – це головне джерело суспільних змін”. Суспільство досягло такого етапу в своєму розвитку, коли вирішення соціальних проблем неможливо без відповідної технології.

Своєрідний бум у розробці проблеми технології, її зближення з проблемою людини викликані зростанням ролі технології в різних галузях життя суспільства й особливо у зв’язку з виникненням і розвитком таких наукомістких галузей, як біотехнологія, інформаційна технологія, технологія виробництва та ін.

Сьогодні проблеми технології як ніколи раніше в історії людства безпосередньо зачіпають соціальні аспекти й аспекти, що розкривають життєвий зміст, буття людини й людства. Більше того, історична своєрідність сучасної постановки цих питань полягає в тому, що об’єктивно (внаслідок внутрішньої логіки стихійного розвитку світової цивілізації в цілому) вони стають питаннями границь буття людини й можливості самого життя на Землі. В умовах загострення глобальних проблем сучасності людство стало відчувати себе бранцем випадковості й заручником технології – атомної, комп’ютерної та ін.

Таким чином, на сучасному етапі, коли необхідність переходу від стихійного до усвідомленого характеру суспільної практики стає не тільки очевидною соціальною істиною, але й технологічною вимогою епохи, особливо зростає суспільна потреба в соціально-філософському усвідомленні сутності та людського змісту технології, шляхів її еволюції й використання в інтересах людини.

Інноваційні процеси в соціальній сфері визначили застосування до неї технологічного підходу. У наш час технологічний підхід став невід’ємною рисою усієї сучасної соціальної діяльності. Визначився й відповідний його понятійний простір.

Ключові слова: технологія, інноваційні технології, соціальні технології, соціальний менеджмент, технологія соціальної роботи.

Мельник Ж. В. Определения понятия “инновационные технологии”, их виды и функции в работе специалиста социальной сферы. Одним из центральных задач современной экономической реформы в рыночных условиях есть активизация человеческого фактора. Человек – носитель всех общественных отношений.

В наше время технология становится универсальной, добывает значение фактора, который становится одним из главных источников общественных изменений. Е. дэ Боно утверждает: “Технология – это главный источник общественных изменений”. Общество достигло такого этапа в своем развитии, когда решение социальных проблем невозможно без соответствующей технологии.

Своеобразный бум в разработке проблемы технологии, ее сближения с проблемой человека вызванные ростом роли технологии в разных отраслях жизни общества и особенно в связи с возникновением и развитием таких наукоемких отраслей, как биотехнология, информационная технология, технология производства и др.

Сегодня проблемы технологии как никогда раньше в истории человечества непосредственно задевают социальные аспекты и аспекты, которые раскрывают жизненное содержание, существование человека и человечество. Более того, историческое своеобразие современной постановки этих вопросов заключается в том, что объективно (в результате внутренней логики стихийного развития мировой цивилизации в целом) они становятся вопросами границ существования человека и возможности самой жизни на Земле. В условиях обострения глобальных проблем современности человечество стало чувствовать себя пленником случайности и заложником технологии – атомной, компьютерной и др.

Таким образом, на современном этапе, когда необходимость перехода от стихийного к осознанному характеру общественной практики становится не только очевидной социальной истиной, но и технологическим требованием эпохи, особенно растет общественная потребность в социально-философском осознании сущности и человеческого содержания технологии, путей ее эволюции и использования в интересах человека.

Инновационные процессы в социальной сфере определили применение к ней технологического подхода. В наше время технологический подход стал неотъемлемой чертой всей современной социальной деятельности. Определился и соответствующий его понятийное пространство.

Ключевые слова: технология, инновационные технологии, социальные технологии, социальный менеджмент, технология социальной работы.

Постановка проблеми. Гармонізація національних і міжнародних освітніх стандартів у межах Болонського процесу вимагає від системи вищої освіти України підготовки конкурентоспроможних фахівців, які, по-перше, здатні вільно оперувати новітніми науково-технічними і науково-гуманітарними здобутками; по-друге, наділені професійними, світоглядними і громадянськими якостями з урахуванням перспектив розвитку суспільства, техніки, культури та мистецтва; по-третє, спроможні до самовдосконалення та постійного підвищення власного професійного потенціалу.

Однак між вимогами ринку праці та практичними результатами освітньої діяльності вищих навчальних закладів наразі утворився відчутний розрив, що призводить до численних нарікань з боку споживачів соціальних послуг та роботодавців, зокрема на відсутність навичок практичної роботи за обраним напрямом або спеціальністю, знань сучасних технологій і, як наслідок, зростання часу адаптації випускників на первинних посадах, ускладнення працевлаштування і зниження престижу вищої освіти загалом.

Підвищенню загальноосвітнього рівня молоді, формуванню функціонально й професійно підготовлених спеціалістів і, відповідно, подоланню негативних тенденцій на українському ринку праці сприятиме активний пошук та впровадження вітчизняною вищою школою у навчально-виховний процес сучасних підходів виховання загальнолюдських цінностей студентства та інноваційних технологій їх навчання.

Необхідність об'єктивної трансформації соціально-гуманітарної підготовки студентів у ВНЗ також обумовлюється потребою в забезпеченні високої якості життя теперішнього і майбутнього покоління українського народу на основі збалансованого рішення гострих соціальних проблем. Сприяти розв'язанню різноманітних суспільних протиріч, допомагати людям, які перебувають у складних життєвих обставинах, задовольняти запити громади, сім'ї або окремої особистості покликані фахівці соціальної сфери.

Отже, задля досягнення високого рівня реалізації працівниками соціальної сфери професійних функцій, забезпечення ефективності соціальної роботи та удосконалення механізму надання ними соціальних послуг різним категоріям населення, доцільно оновити теоретико-методичну базу системи вищої соціально-педагогічної освіти з урахуванням сьогоденних вимог ринку праці до знань, вмінь та навичок випускників вищих навчальних закладів даного профілю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій з даної теми показав, що окремі аспекти підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів в Україні та за кордоном відображені в роботах вітчизняних науковців: В. Васильєва, І. Зверєвої, Н. Гайдук, А. Капської, І. Козубовської, Г. Лактіонової,

І. Миговича, Н. Микитенко, Л. Міщик, О. Пічкара, В. Полтавця, Г. Попович, Н. Собчак та ін. Публікації, що висвітлюють проблеми розвитку соціальної освіти в різних країнах, зокрема, у Росії, опубліковані В. Бочаровою, І. Зимньою, Н. Платоновою, Є. Холостовою. Деякі питання змісту технологій із збереження здоров'я і їх застосування у соціальній сфері відображені в публікаціях російських науковців В. Ананьєва, Л. Борисової, Є. Горскої, Т. Грядкіної, С. Котової, Г. Овсянкіної, Г. Пономарьова. Зміст підготовки фахівців соціальної сфери частково представлено в працях російських авторів І. Лук'янової, В. Курбатова, А. Мартиненка, Є. Сігіда, Ю. Шуригіної.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз інноваційних технологій підготовки студентів соціономічного напрямку до засвоєння та активного впровадження у власній професійній діяльності інновацій у сфері соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільне життя характеризується його процесуальною стороною, що пов'язане з уявленнями про його технологічну структуру; забезпечення різних форм адаптації й реабілітації людини, її соціалізації, інтеграції до тих чи інших суспільних відносин технологізовані у тому плані, що передбачають відповідне цілепокладання, діагностику, оцінку, вибір і точно виведене застосування спеціальних методів на основі оптимізації результату, його контролю й корекції, відповідного прогнозу тощо.

Відповідно до цього базовими поняттями соціономії виступають технологічні уявлення про соціальні процеси (соціальні технології) й управління цими процесами (соціальний менеджмент).

До системи вищезазначених базових понять можуть бути включені як один із семантичних варіантів такі поняття.

Технологія у вузькому розумінні (буквально від двох давньогрецьких слів: *техне* – “мистецтво, майстерність” і *логос* – “наука, знання, закон”):

- 1) сукупність знань про способи й методи здійснення будь-яких дій;
- 2) сукупність операцій, які здійснюються певним чином і в певній послідовності, з яких складається й певний процес.

Технологія в широкому розумінні – сукупність або навіть система засобів організації й упорядкування доцільної практичної діяльності відповідно до мети, специфіки й навіть логіки процесу перетворення і трансформації того чи іншого об'єкта.

Соціальна технологія – специфічний соціальний інститут інновацій і соціальної творчості, організації й самоорганізації різних видів соціальної діяльності і соціальної взаємодії, прогнозування й діагностики параметрів соціальних процесів, за допомогою якого феноменом соціальної реальності стають не окремі соціальні процеси, а соціальне життя в цілому.

Соціальний менеджмент у системі соціальних технологій – цілісна система (теорія і практика) управління складними соціальними

процесами на основі якісних критеріїв їх гармонізації.

До визначення феномену соціальної технології як суспільного явища існує багато підходів. Спільним для всіх цих підходів є те, що визначальним для обсягу та змісту поняття “соціальні технології” все більш стійко виступає така його сутнісна характеристика, як сукупність (система) методів рішення тієї чи іншої соціальної проблеми на основі технологізації соціальних процесів.

Класифікація соціальних технологій також може бути здійснена на різних підставах. При цьому важливо мати на увазі такі дві обставини.

По-перше, класифікація соціальних технологій базується на диференціації як залучених знань, способів, методів, так і об’єктів (явищ, процесів, груп людей, їх спільнот тощо), оскільки до кожного з них можна застосувати певні способи впливу з метою досягти їх оптимального функціонування, розвитку і вдосконалення.

По-друге, соціальні технології розрізняються суттєво і своїм змістом. Визначення змісту найбільш значущих соціальних технологій дозволяє більш детально і ґрунтовно окреслити і специфіку технологій у соціальній роботі. З урахуванням вищезазначених положень класифікація соціальних технологій набуває такого вигляду:

1) класифікація В.В. Богдана і В.Н. Іванова (в основному, управлінський критерій): технології пошуку стратегії управління, технології соціального моделювання і прогнозування; інформаційні технології; впроваджувальні технології; навчальні інноваційні технології; технології минулого досвіду.

2) класифікація академіка МАІ В.І. Банерушева (підстава для класифікації – рівень соціального простору, на якому застосовуються технології): глобальні технології; демографічні; економічні; військові; технології продовольчих криз, конфліктів, катастроф.

3) класифікація за сферою використання: соціально-економічні; соціально-політичні; соціальні; духовні.

Базуючись на соціальних технологіях, *соціальна робота і її технології* перебувають у тісній взаємодії не тільки з останньою, але й з її суміжними теоретичними системами, практичним досвідом, традиціями, ритуалами, звичаями, соціально-психологічними явищами й фактами.

У цьому розумінні *соціальна робота – це багатofункціональна професійна діяльність*. За своєю організаційно-формальною ознакою її можна представити як систему процедур, прийомів і методів, які здійснюються в процесі розв’язання складних і слабкоструктурованих соціальних проблем. Більше того, технологія соціальної роботи тісно пов’язана з мистецтвом розв’язання проблем, що піднімає її до рівня творчості, тому що шаблон не може мати належного місця в роботі з людьми.

Таким чином, *технологія соціальної роботи* – це:

в широкому розумінні – технологія забезпечення соціального функціонування суспільства (специфічна діяльність не тільки щодо забезпечення соціальних прав громадян і надання соціальної допомоги тим, хто цього потребує, але й щодо регулювання стосунків людини з соціальною групою, державними структурами, розв'язання соціальних конфліктів);

у вузько-професійному значенні – технологія надання соціальної допомоги тим, хто її потребує з метою поновлення, збереження або поліпшення їх здатності до соціального функціонування.

Усе вищезазначене утворює “технологічне поле” соціальної роботи, яке на сьогоднішній день, і це цілком зрозуміло з точки зору феноменологічного підходу до соціальної роботи, залишається надзвичайно неоднорідним і багатогранним.

Досліджувати зазначену різноманітність можна тільки на основі тих фундаментальних розробок, які проведені останнім часом і подані в зарубіжній і вітчизняній літературі.

Розглянемо основні з них у хронологічному порядку.

У 1997 р. вийшов у світ підручник “Основи соціальної роботи” під редакцією П.Д. Павленка, у якому розглядались теоретико-методологічні і практичні проблеми соціальної роботи в Росії й за кордоном [1].

У зазначеному дослідженні прямо не говорилося про технології соціальної роботи, але, незважаючи на це, саме воно й окреслило відповідний підхід.

Цей підхід полягав у тому, що, на наш погляд, автори під технологією соціальної роботи мали на увазі:

- 1) основні напрямки соціальної роботи в умовах реформ;
- 2) управління соціальною роботою у зв'язку з певною кадровою політикою.

Тут проекція технології соціальної роботи розгортається “на такі її напрямки, як: “медико-соціальні основи здоров'я”; “фізична культура як суспільне явище і її роль у соціальному захисті людей”; “сім'я як об'єкт соціальної роботи”; “соціальна робота у сфері зайнятості”; “соціальний захист дитинства”; “соціальний захист інтересів жінок”; “соціальна турбота про працезабезпечення й побут інвалідів”; “соціальна робота з літніми людьми”; “проблема бездомності і шляхи її розв'язання”; “соціальна робота з молоддю, розв'язання проблем міжетнічних відносин”; “міграція і проблема соціальної роботи”; “девіантна поведінка як проблема соціальної роботи”; “підвищення життєвого рівня малозабезпечених груп населення” та інші [1].

У 1999 р. виходить підручник “Соціальна робота”, написаний провідними спеціалістами в галузі соціальної роботи півдня Росії згідно з державним стандартом за навчальною дисципліною “Соціальна робота” [2]. У цьому навчальному посібнику зроблена одна з перших спроб

окреслити загальні й окремі технології соціальної роботи через феноменологію соціальної технології.

Система загальних технологій включає діагностику, профілактику, адаптацію, реабілітацію, корекцію, соціальну терапію, соціальну експертизу, прогнозування, проектування, посередництво, консультування, соціальне забезпечення, соціальне страхування, піклування й турботу;

– до найважливіших **методів** відносяться: організаційно-розпорядчий, соціально-економічний, психолого-педагогічний, соціологічний, комунікативний, медико-соціальний, етно-демографічний, правовий, культурологічний;

– масив **окремих технологій** охоплює такі технологічні процедури: соціальна робота у сфері зайнятості населення з безробітними громадянами, з особами девіантної поведінки; з сім'ями; з особами, що страждають на психічні захворювання і схильні до суїциду; з інвалідами; громадянами похилого віку; фемінологічні технології соціальної роботи; соціальна робота з дітьми й підлітками, молоддю; з малозабезпеченими верствами населення; у розв'язанні соціально-етнічних проблем; з бездомними й безпритульними; з мігрантами, біженцями та змушеними переселенцями;

– окремі технології соціальної роботи в армії і пенітенціальних закладах;

– соціальна робота на виробництві, за місцем проживання тощо.

Невдовзі після вищезазначеного підручника у 2000 р. виходить колективний посібник для студентів вищих навчальних закладів під редакцією професора І.П. Зайнишева [3], який значно відрізняється від попереднього і в якому розкриваються теоретико-методологічні основи технології соціальної роботи як інструментарію роботи з різними категоріями громадян щодо забезпечення їх соціальним захистом.

В основу цього посібника покладено такі основні моменти:

– одним з основних видів соціальних інновацій, які серйозно впливають на характер соціальних відносин у суспільстві, на їхню гармонізацію, є соціальні технології;

– засвоєння соціальної технології стосовно теорії і практики соціальної роботи призвело до появи на світ технології соціальної роботи як однієї з галузей соціальних технологій, орієнтованих на соціальне обслуговування, допомогу й підтримку громадян, що знаходяться у важкій життєвій ситуації;

– технологія соціальної роботи – це алгоритм діяльності, у результаті якої досягається певна соціальна мета й перетворюється об'єкт впливу, ця діяльність не зводиться до одноразового акту впливу, а становить собою процес, який характеризується зміною змісту, форм, методів, які циклічно повторюються при розв'язанні кожної нової задачі

в соціальній роботі; у сукупності зміст такого циклу – від виникнення задачі до її повного розв’язання – становить технологічний процес;

– для кожного виду соціальної діяльності створюється особлива технологія, тому мова може йти не про якусь універсальну технологію, а про багато технологій, кожна з яких співвідноситься з конкретною діяльністю, з цілями, які соціальний працівник поставив перед собою і яких він намагається досягти;

– теорія і практика технології соціальної роботи спирається на цілепокладання, діагностику, адаптивні процеси; соціальну терапію; методи соціальної роботи; технологію консультування й посередництва; технологію роботи з літніми людьми; технологію роботи з особами без певного місця проживання; роботу з мігрантами; профілактику заходів з різними групами населення.

На наш погляд, колективний підручник “Технології соціальної роботи” за загальною редакцією професора Е.І. Холостової [4], який вийшов у 2001 р., за своїми змістовими параметрами близький до розглянутого вище колективного підручника за редакцією В.І. Курбатова [2], але в той же час має і свої специфічні концептуальні особливості, а саме:

– соціальні технології, вірогідно, – єдиний тип технологічного процесу, заснованого не на об’єкт-суб’єктних стосунках, а на стосунках суб’єкт-суб’єктних; у зв’язку з цим можна сказати, що кожен індивід є соціальним технологом і бере участь у здійсненні соціальних технологій різного рівня;

– соціальна робота у повному обсязі демонструє “блиск і злидні” соціальних технологій:

1) соціальна робота приречена бути технологією, оскільки в умовах обмежених соціальних ресурсів і великої кількості соціальних проблем вплив може бути ефективним тільки за умови послідовності та професійності технологічного підходу;

2) ніякий технологічний підхід не гарантує 100% ефективності соціальної роботи, більш того, більшість проблем соціальної роботи вважаються нерозв’язними у тому плані, що вони знову відтворюються на кожному етапі розвитку суспільства;

– з точки зору моделі наукової і навчальної дисципліни, феноменологія технології соціальної роботи може бути представлена такими її основними модулями: *загальні технології соціальної роботи* (діагностика, експертиза, передбачення, групова робота, комунікативна робота, зв’язок з громадськістю); *міждисциплінарні технології та методика* (організаційно-управлінські, соціально-економічні, соціологічні, соціально-педагогічні, психологічні, медико-соціальні); *конкретні технології соціальної роботи* (з сім’єю, жінками, літніми людьми, дезадаптованими дітьми й підлітками, молоддю, інвалідами, мігрантами й біженцями, національними меншинами і

віськовослужбовцями та їхніми сім'ями).

Висновки і перспективи подальших досліджень. В цілому, освіта майбутніх працівників соціальної сфери, що побудована на засадах інноваційності (і як процес, і як результат), з нашої точки зору, покликана забезпечити хоча б часткову гармонізацію суспільних відносин шляхом запровадження професійних інноваційних технологій соціально-педагогічної діяльності в життєву практику. У контексті професійної підготовки фахівців соціономічного напрямку особливо актуальними вбачаються наукові дослідження шляхів освоєння студентами спеціальностей Соціальна робота та Соціальне забезпечення інноваційних технологій соціальної роботи та напрямів удосконалення підготовки і підвищення кваліфікації відповідних кадрів.

Список використаних джерел

1. Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П.Д. Павленок. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 368 с.
2. Социальная работа / Под общей ред. проф. В.И. Курбатова. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 576 с.
3. Технология социальной работы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. И.Г. Зайнышева. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 240 с.
4. Технологии социальной работы: Учебник под общ. ред. проф. Е.И. Холостовой. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 400 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Osnovy social'noj raboty: Uchebnik / Otv. red. P.D. Pavlenok. – М. : INFRA-M, 1999. – 368 s.
2. Social'naya rabota / Pod obshchej red. prof. V.I. Kurbatova. – Rostov n/D : Feniks, 1999. – 576 s.
3. Tekhnologiya social'noj raboty: Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij / Pod red. I.G. Zajnysheva. – М. : VLADOS, 2000. – 240 s.
4. Tekhnologii social'noj raboty: Uchebnik pod obshch. red. prof. E.I. Holostovoj. – М. : INFRA-M, 2001. – 400 s.

Melnik Z. V. Definition of the concept of “innovative technologies”, their types and functions in the work of a specialist in the social sphere. One of the central tasks of modern economic reform in market conditions is the activation of the human factor. Man – the carrier of all social relations.

Nowadays, technology becomes universal, it becomes a factor that becomes one of the main sources of social change. E. de Bono states: “Technology is the main source of social change”. Society has reached such a stage in its development, when the solution of social problems is impossible without the appropriate technology.

Today, the problems of technology, as never before in the history of

mankind directly affect the social aspects and aspects that reveal the vital content, the existence of man and humanity. Moreover, the historical peculiarity of the modern formulation of these questions lies in the fact that, objectively (due to the internal logic of spontaneous development of world civilization as a whole), they become questions of the boundaries of human existence and the possibilities of life itself on Earth. In the context of the aggravation of the global problems of modern times, humanity began to feel trapped by chance and hostage to technology – atomic, computer, and others.

Thus, at the present stage, when the necessity of transition from the spontaneous to the conscious nature of social practice becomes not only an obvious social truth but also a technological requirement of the era, the social need for social and philosophical awareness of the essence and human content of technology, ways of its evolution and use in the interests of man.

Innovative processes in the social sphere determined the application of a technological approach to it. In our time, technological approach has become an integral feature of all modern social activities. The corresponding conceptual space is also defined.

Key words: technology, innovative technology, social engineering, social management, social technology robotics technology.

Отримано 23.04.2018

УДК 37.013.42:17.035.1

Л. П. Мельник
mludmila706@gmail.com
О. М. Чайковська
chaikovska.oksana@ukr.net

ТЕОРЕТИКО-ДІАГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Мельник Л. П., Чайковська О. М. Теоретико-діагностичний аспект дослідження просоціальної поведінки в умовах позашкільного освітнього середовища. У статті проаналізовано теоретичний аспект дослідження просоціальної поведінки в умовах позашкільного освітнього середовища. Зроблено огляд робіт вчених щодо проблем формування про соціальної поведінки, розглянуто визначення просоціальної поведінки.

У процесі вивчення наукової літератури розглянуто форми та модель активації просоціальної поведінки.